

Inhoud

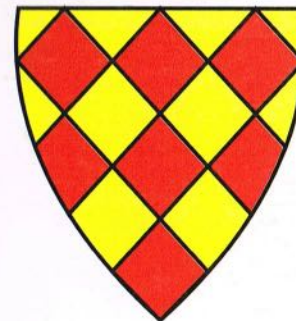
In memoriam Piet van Os	1
De Meeldertvloedgraaf voor de aanleg van de Pasveersloot	2
Oud nieuws (5)	17
Klaprozen	18
Een Steins edict tegen vandalisme	22
Beelden uit vervlogen tijden (4)	24
De voorburcht van het Kasteel Stein	28

**Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging
Maasstreek, gevestigd te Stein.**

Secretariaat Heemkundesnippers:
P. Spaan
Julianastraat 2
6181 GR Elsloo
Tel: 046.4373379

Bankrekeningen t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:
Rabo 11.41.34.499; ABN-Amro 43.19.00.361

Heemkundesnippers Maasstreek

April 2002, nr. 31

*Voorplaat: Koetshuis van het kasteel van Stein in januari 2001.
Achterin dit nummer worden de vondsten beschreven die bij de
verbouwing opdoken. (foto Tycho Wijnans)*

Redactie:
R.P.A. Paulussen
J. Sieben
J.W. Sizoo

ISBN: 90-70692-36-8
ISSN: 0920-9107

In memoriam Piet van Os

Jarenlang was Piet van Os voor de Heemkundevereniging Maasstreek als organisatie en voor de individuele leden, met wie hij zijn enthousiasme voor geologie en lokale geschiedenis deelde, een belangrijk persoon.

Vanaf het begin van de Heemkundevereniging was Piet lid. In het begin ging zijn aandacht vooral uit naar de geologie. Allengs kwam ook de geschiedenis in zijn beeld, altijd heeft echter het belang van de vereniging in het algemeen zijn aandacht gehad.

Piet was een man met ideeën, die hij het liefst samen met anderen wilde verwezenlijken. Het eerste grote project, waaraan hij

door zijn inbreng en inzet een sturende bijdrage heeft geleverd, was een beschrijving van de regionale geologische ontwikkeling. Dat mondde uit in de eerste publicatie van de vereniging: Van drijfzand en haaietanden (1984). Op deze uitgave was Piet altijd en terecht trots, ondanks de gestencilde vorm ervan. Het project had een tweede aspect, dat nog steeds zichtbaar in ons verenigingslokaal. De collectie Maasgesteenten heeft een indrukwekkende omvang gekregen.

Na het bereiken van de VUT-leeftijd kreeg Piet meer tijd voor de vereniging. Door zijn inzet en persoonlijkheid werd hij een spil in onze organisatie. Hij zorgde ervoor dat het klimaat in de verenigingslokalen in letterlijke en figuurlijke zin aangenaam was. Hij vond ook de tijd zich meer te verdiepen in geschiedkundige onderwerpen. De lijst van publicaties in dit blad is indrukwekkend. Vanaf het begin was hij gewoon lid van de redactie, de laatste jaren was hij de stuwende kracht.

Groot was de verslagenheid, toen bekend werd dat Piet leed aan een ongeneeslijke ziekte. Zijn dood kwam voor velen onverwacht. Wij beginnen nu te beseffen welke plaats hij in de vereniging innam, zonder ophef, met humor. We zijn dankbaar hem in ons midden te hebben gehad en wij wensen Jo en de kinderen sterkte.

Het bestuur van de Heemkundevereniging Maasstreek

De Meeldertvloedgraaf vóór de aanleg van de Pasveersloot

Henk Peeters

Velen in de huidige gemeente Stein herinneren zich ongetwijfeld de aanwezigheid van het open riool en de zuiveringsinstallatie "de Pasveersloot", die in de vroegere gemeenten Stein en Elsloo tot veel ergernis en protesten heeft geleid.

Dit artikel gaat over de Meeldertvloedgraaf en over de tijd dat in het gebied afvalwater van de Staatsmijnen door een open riool werd afgevoerd. Het gaat ook over de strijd van de gemeente om grip te krijgen op het probleem van de stankoverlast. Het artikel eindigt in 1955, als Staatsmijnen het probleem erkent en tot maatregelen besluit.

De gegevens voor dit artikel komen voor meer dan 90% uit het archief van de gemeente Stein.

De Meeldertvloedgraaf omstreeks 1950

De bedding in het Steynder Hout kan men nu nog zien als men over de Steinderweg gaat van Beek naar Stein, en ± 250 meter voorbij de rotonde Koolweg richting Staatsmijnen kijkt. Deze bedding is ontstaan in de ijstijd, waarin het water, dat in de grond kwam via regen en sneeuw, werd verzameld en afgevoerd via de Meeldertvloedgraaf, vervolgens in de Ur stroomde waarna alle water samen met de Putbeek en de Reebeek, langs de Zonput onder het Julianakanaal door liep. Vanaf het Mommerswegskan loopt de Ur evenwijdig aan het kanaal naar Urmond, alwaar dit water in de Maas wordt afgevoerd.

In die tijd was in dit gebied alleen de Staatsmijn Maurits met de cokesfabriek Maurits de enige grote industrie. De mijnbouw ging toen met 50.000 arbeiders naar zijn hoogtepunt in Zuid-Limburg; 12 Particuliere mijnen en 4 Staatsmijnen (met een plan voor een vijfde mijn in Vlodrop), geven aan dat de mijnindustrie de grootste werkgever in Limburg was.

Tot het jaar 1953 werd het afvalwater van de Staatsmijn Maurits, de cokesfabriek Maurits en het Polychem na de eerste zuivering op genoemde plaatsen afgevoerd met leidingen tot aan de bedding van het riviertje, dat uiteindelijk in de Ur overliep.

Het beekje begon in "het Steynder hout", kruiste de Steinderweg, liep over in de Meeldertvloedgraaf door het Meeldert en zocht vervolgens zijn weg via de Driekuilenweg naar de Ur.

De plek waar de Meeldertvloedgraaf de Driekuilenweg kruist, kan men nu nog goed zien naast de ingang van de vroegere Pasveersloot. Dit gebied,

dat in een dal ligt tussen de noordelijk gelegen klei en kiezelgrond en in het zuiden de hoger gelegen lössgronden, vulde zich in de herfst met water. De begroeiing in de Meeldertvloedgraaf was eenvoudig: er waren wat vlier-hazelnoot- en braamstruiken. Een paar eiken en olmen waren de enige bomen die er groeiden. In dit moerassige gebied hielden zich verder wat kikkers, vliegen en muggen op. Er liepen diverse kleine paadjes, die gebruikt werden door de boeren, hoofdzakelijk uit Stein, om er eens een koe of schaap te halen of te brengen. Verder was de grond rondom bijna allemaal grasland. Hier graasden de koeien en werd er gehooïd. In het jaar 1952 bouwde Staatsmijnen op het terrein van het Polychem een zuurstof-fabriek met als doel perslucht en stikstof te maken voor de in aanbouw zijnde cokesfabriek Emma-2.

Wat is een cokesfabriek?

In een cokesfabriek worden vetkolen onder afsluiting van lucht tot 1200° verhit. Hierbij worden grote hoeveelheden gas uit deze kolen verdreven en opgevangen in grote gashouders. Een deel hiervan wordt als gas gedistribueerd voor de huishoudens in de meeste plaatsen van Limburg.

De vetkolen veranderen door deze behandeling in cokes, die in de hoogovens wordt gebruikt maar ook voor verwarming van veel openbare gebouwen zorgde.

Staatsmijnen zette in Beek een hypermoderne installatie neer met de nieuwste technieken. Een verouderde versie was in werking in Treebeek bij Hoensbroek. Deze was aan vervanging toe.

Activiteiten van Staatsmijnen in de gemeente Stein

Op 23 november 1952 kwam de gemeente Stein er bij toeval achter, dat Staatsmijnen een riolering was gaan leggen vanaf het toenmalig genoemde Polychem/ Cokesfabriek Emma-2 naar de Ur.

De Rijkspolitie verzocht namelijk de directeur gemeentewerken van Stein om de Steinderweg af te sluiten van het openbaar verkeer, omdat Staatsmijnen het riool onder de straat wilden gaan leggen. Daar er van een voornemen tot het leggen van een riool door Staatsmijnen in de gemeente Stein niets bekend was, werd er onmiddellijk een onderzoek ingesteld. Hierbij bleek, dat zonder vergunning van de Gemeente Stein en Elsloo, rioolbuizen voorzien van een zuurvaste bekleding werden gelegd.

Op het moment van het onderzoek waren de werkzaamheden reeds gevorderd tot aan de ter plaatse geheel in de gemeente Elsloo gelegen Steinderweg, zodat de gemeente Stein niet bevoegd was om de werkzaamheden daar stil te leggen. Staatsmijnen werd telefonisch "verzocht" opening van zaken te geven. Dit verzoek moest enige malen worden herhaald.

Hierop ontving B & W van Staatsmijnen onderstaande brief, gedateerd 11-12-1953:

"Wij zijn voornemens ten behoeve van de Cokesfabriek Emma-2 en bijbehorende fabrieken een riolering aan te leggen. Deze riolering zal op de terreinen welke wij voor dit doel hebben gekocht, als een open sloot worden aangelegd, terwijl de wegen in dit terrein met een buisleiding zullen worden gekruist. De gemeente Stein wordt tevens verzocht een weg sectie D nr. 2896 te verkopen, omdat Staatsmijnen een gedeelte van deze weg als open sloot wil gaan bezigen".

Goede raad is duur

De gemeente Stein gaf hierop het volgende antwoord:

"-Voor de inrichting voor afvoer van water, vuil en drekstoffen is op grond van de bouwverordening een vergunning nodig, dat dit schriftelijk moet worden ingediend, waarin vermeld dient te worden, een nauwkeurige opgave van de aard, de bestemming en de plaats.

-dat de nodige tekeningen en beschrijvingen moeten worden ingediend, -dat rioleringen (dus de gehele leiding) volgens de bouwverordening van de gemeente Stein, water - en luchtdicht moeten zijn.

-dat, alhoewel zonder vergunning reeds begonnen is met de werkzaamheden, niet eerder kan worden verder gegaan,

-dat er rekening moet worden gehouden met de bepalingen in het reglement op de waterlossingen in Limburg. (dit laatste omdat de riolering uitmondde in de waterlossing "de Meeldertvloedgraaf)".

De gemeente Stein onderkende het probleem dat op hem afkwam, en achterdochtig geworden door het zien van de zuurbestendige rioolbuizen, riep men de hulp in van een aantal officiële instanties, zoals:

1) De vereniging van Nederlandse Gemeenten in 's Gravenhage:

Die gaf geen advies.

2) Planologische Dienst in Limburg:

Die gaf geen advies.

3) Rijksconsulaat voor Grond en Pachtzaken:

Dat gaf geen advies.

4) Inspecteur van de volksgezondheid:

Die gaf geen advies.

5) Rijksinstituut voor Zuivering van Afvalwater 's-Gravenhage:

Dat gaf op 19 januari 1954 het volgende advies:

"Over de afvoer van de in aanbouw zijnde Cokesfabriek Emma-2 is door de directie van de Staatsmijnen het advies ingewonnen van dit instituut en is dezerzijds overleg gepleegd met Provinciale Waterstaat Limburg.

Het water, dat van de cokesfabriek naar het Urdal zal worden afgevoerd, zal voorshands alleen bestaan uit koel- en regenwater en afvalwater van

de toiletten en badlokalen. Voor het terughouden van bezinkbare en op-drijvende bestanddelen wordt een bezinkbassin gebouwd, terwijl de mogelijkheid wordt opengehouden, zo dit gewenst mocht blijken, door de aanleg van een of meer vijvers het van het rioolslik bevrijde water aan een biologisch zelfreinigingsproces te onderwerpen.

Naar mijn mening behoeft er derhalve bij Uw college geen vrees te bestaan, dat de afvoer van het afvalwater van de cokesfabriek Emma-2 tot ongewenste toestanden in Uw gemeente aanleiding zal geven."

6) Hoofdingenieur-directeur van wederopbouw en Volkshuisvesting te Maastricht, schreef op 23-01-1954:

"Indien hier inderdaad agressief water zal worden afgevoerd, heb ik ernstige bezwaren, dat dit via een open sloot geschiedt. In het streekplan Westelijke Mijnstreek zijn, ten Noorden van het aangrenzende tracé gronden voor woningbouw bestemd. Deze mensen zullen veel hinder ondervinden van opstijgende kwalijk riekende dampen. Ook al zouden in de nabijheid geen woningen komen dan nog heb bezwaar tegen de afvoer van vervuild agressief en stankverspreidend water op de hier bedoelde wijze. Als voorbeeld van de daaraan verbonden nadelen verwijs ik naar een dergelijke afvoer benoorden Urmond."

7) Provinciale Staten van Limburg gaven op 30-01-1954 het volgende advies:

"- De door de directie der Staatsmijnen in Limburg voorgenomen aanleg van de door U bedoelde riolering met een open sloot aansluitend, dient voor de afvoer van het overtollige water van de nieuwe Cokesfabriek en bijbehorende fabrieken. Het afvalwater dat op deze wijze zal worden geloosd zal vooraf in een zuiveringsinstallatie worden gereinigd. Verwacht mag worden dat op deze wijze hinder tengevolge van de bedoelde afvoer van afvalwater voor de omgeving kan worden voorkomen. Mocht de thans gedachte wijze van zuivering onvoldoende blijken, dan kan daarin door een verdergaande zuivering van het afvalwater worden voorzien. In verband met bovenstaande stel ik U voor de nodige medewerking aan de uitvoering van de onderwerpelijke plannen van de Staatsmijnen te verlenen."

8) Stichting Limburgsch Landschap te Maastricht adviseerde op 19-04-1954 als volgt:

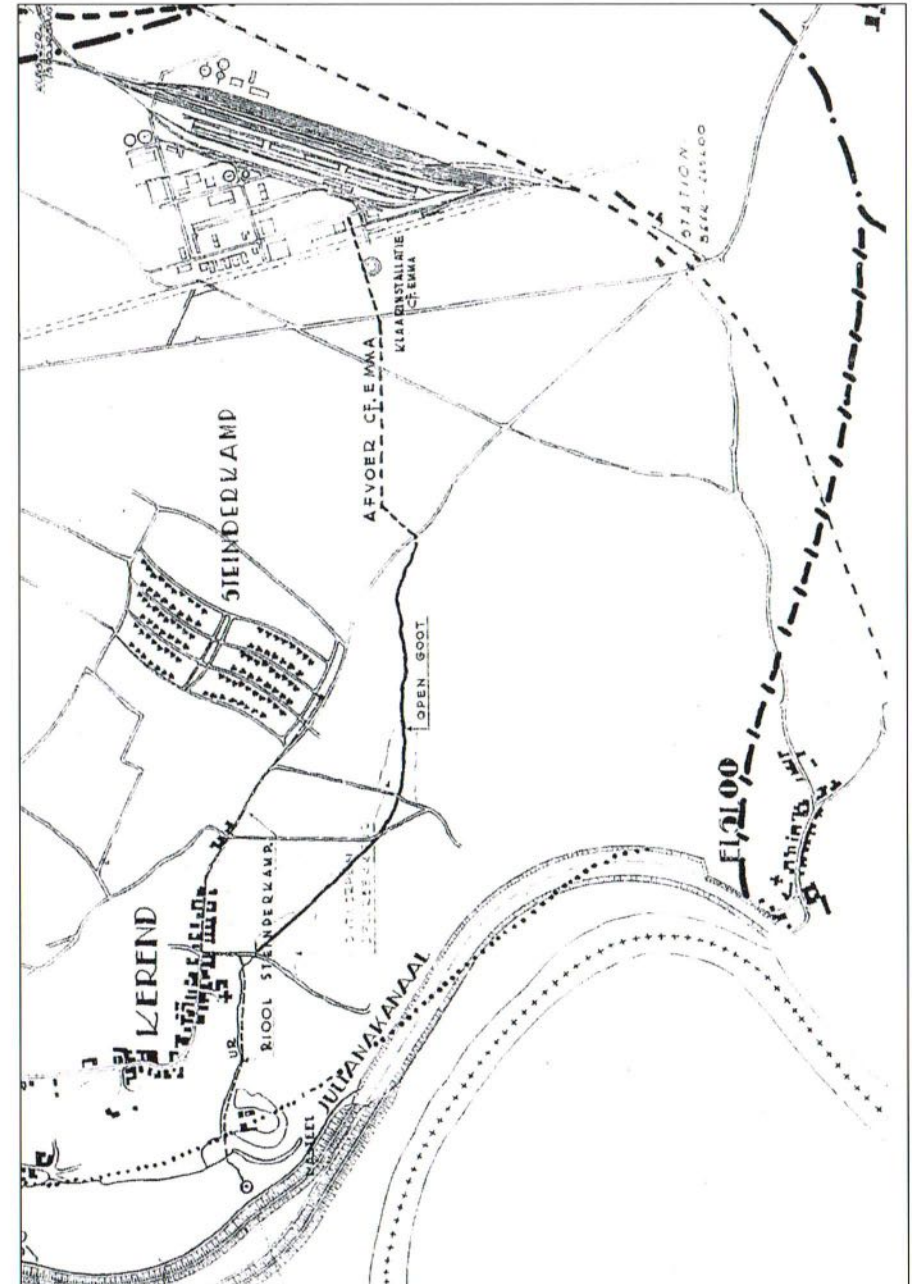
"- Mede in verband met het door onze inspecteur ter plaatse ingestelde onderzoek, delen wij U mede, dat wij in de open afvoer van het rioolwater geen bezwaar van landschappelijke aard kunnen inbrengen, wanneer voldoende waarborg bestaat, dat dit water vooraf behoorlijk gereinigd zal worden o.a. door een bezinkingsvijver en ook geen kolengruis of -slik zal worden aangevoerd"

9) Staatsbosbeheer Utrecht meldde op 15-06-1954, dat de brief van de

Opmerkelijk is overigens dat uit niets blijkt waarom de gemeente Stein nooit zijn licht is gaan opsteken bij de Cokesfabriek Maurits in Geleen of bij de cokesfabriek Emma in Treebeek (Hoensbroek).

Deze bespreking werd door Staatsmijnen vastgelegd. Tijdens deze bespreking werd door een van de vertegenwoordigende ingenieurs van de Staatsmijnen verzekerd, dat de gemeente Stein met het in het dal van de Meeldertvloedgraaf te vormen bufferbassin een tweede recreatiegebied erbij zou krijgen. Het te bufferen water zou voor "pootje baden" geschikt zijn, terwijl desgevraagd de zuurvaste rioolbuizen slechts waren toegepast, omdat de Staatsmijnen op het moment geen andere buizen beschikbaar hadden.

Naar aanleiding van de ingekomen adviezen en de gevoerde gesprekken besloten op 12 september 1954 burgemeester & wethouders van de gemeente Stein om de NV Staatsmijnen de volgende vergunning te verlenen:

"Gezien de verzoeken van de directie van de Staatsmijnen in Limburg te Heerlen van 11 december 1953 en 14 juni 1954, om vergunning voor het aanleggen en hebben van een riolering in deze gemeente in de vorm van een open sloot en een buisleiding voor zover betreft kruisen van wegen, zulks ten behoeve van de afvoer van afvalwater, waaronder hemelwater, afkomstig van de Cokesfabriek Emma-2 via een daartoe gebouwde klaarinstallatie, een en ander zoals op bovenbedoelde verzoeken overlegde tekeningen is aangegeven.

Medegezien de naar aanleiding daarvan ingewonnen ambtsberichten. Gelet op artikel 209 van de gemeentewet; besluiten: aan de directie van de Staatsmijnen in Limburg - hierna genoemd vergunninghouder - de gevraagde vergunning te verlenen onder de navolgende voorwaarden" Hierna volgde een 10-tal voorwaarden, waarvan de eerste vier betrekking hadden op het weer in orde brengen van wegen en paden waar de bedoelde buizen gelegd gaan worden, het onderhouden van de wegen en paden tot een jaar na beëindiging van de werkzaamheden voor het leggen van de bedoelde buizen.

Maar ook werd in deze vergunning geëist dat er geen water uit de open sloot op de belendende oevers mocht kunnen overlopen.

En indien bleek dat er vervuild, stankverwekkend of agressief water werd afgevoerd dat voor de omgeving hinder veroorzaakte door uit de sloot opstijgende dampen, was de vergunninghouder verplicht zodanige voorzieningen te treffen, die naar het oordeel van de burgemeester en wethouders zulks na overleg met het Staatstoezicht op de Volksgezondheid en het Rijkstoezicht voor de zuivering van afvalwater nodig waren.

Punt 5)

Indien de voorwaarden zoals in bovenstaande punten niet wordt nageleefd, is de vergunninghouder verplicht op eerste aanschrijving van B & W en binnen een daarbij bepaalde termijn in het ontbrekende te voorzien, zonder recht op schadevergoeding.

Punt 6)

Bij niet voldoening aan het bepaalde onder (punt 5) kan het nodige door de gemeente, nadat de vergunninghouder in de gelegenheid is gesteld zijn bezwaren kenbaar te maken, op kosten van de vergunninghouder worden verricht.

Punt 7)

De vergunninghouder vrijwaart de gemeente voor alle aanspraken van of moeilijkheden met derden en voor alle schade, welke het gevolg kunnen zijn van het aanleggen, gebruiken, onderhouden, verbeteren, verleggen of wegnemen van krachtens deze vergunning aanwezige werken.

Punt 8)

De gemeente is niet aansprakelijk voor schade aan krachtens deze ver-

gunning aanwezige werken, door welke oorzaak ook, toegebracht, tenzij de schade is ontstaan door schuld van de zijde van de gemeente.

Punt 9)

Met de uitvoering van de werken van aanleg mag eerst worden aangevangen nadat de vergunninghouder uit een over te leggen verklaring - op te maken volgens een bijgaand model - heeft doen blijken, dat hij bovenbedoelde voorwaarden aanneemt en zich verbindt die voorwaarden te zullen naleven. Deze verklaring moet door de vergunninghouder worden toegezonden aan B & W van de gemeente.

Punt 10)

Deze vergunning wordt geacht te zijn vervallen wanneer daarvan binnen 6 maanden na haar dagtekening geen gebruik is gemaakt."

Er zijn geen stukken gevonden, waaruit bleek dat Staatsmijnen instemde met de voorwaarden van bovengenoemd stuk.

De eerste klachten

Vervolgens schreef de gemeente op 12 oktober 1954 in een brief aan de directeur van Staatsmijnen het volgende: "Aangezien door U tot op heden nog niet is voldaan aan punt 9 van deze vergunning moet aan deze vergunning vooralsnog alle kracht worden onzegd. In werkelijkheid zijn de werken reeds uitgevoerd, terwijl reeds geruime tijd afvalwater via de open sloot op waterlossing" de Ur" eveneens zonder de vereiste vergunning in gevolge het reglement op de waterlossingen in Limburg afgevoerd, dat schadelijk geacht wordt voor o.m. de volksgezondheid . Uit een ingekomen ambtsbericht is gebleken, dat zeer vervuild, agressief en stankverwekkend water wordt afgevoerd, dat schadelijk is voor de volksgezondheid. We zijn daarom genoodzaakt het advies in te winnen van de geneeskundige Inspecteur van de gezondheid in Limburg en van het Rijksinstituut voor de zuivering van afvalwater. Met het resultaat hiervan zullen wij U te zijner tijd op de hoogte stellen."

Tezelfdertijd vroeg B & W op 12 oktober 1954 advies van de geneeskundig Inspecteur van de Volksgezondheid in Limburg, die de vraag doorstuurde naar zijn collega in Breda, maar die gaf geen advies.

Hierop werd advies gevraagd van de Inspecteur van Gezondheid in Maastricht. Deze gaf op 10 november het volgende antwoord:

"In mijn schrijven van 23 januari 1954 heb ik U medegedeeld dat ik bezwaar heb tegen de afvoer van vervuild, agressief en stankverspreidend water door een open sloot, afkomstig van de Cokesfabriek Emma-2. Uit Uw schrijven moet ik thans opmaken dat zulks toch geschiedt.

Weliswaar is door U een vergunning verleend onder bepaalde voorwaarden en mocht aanvrager niet met de aanleg der werken beginnen zonder overlegging van een verklaring, dat de door U gestelde voorwaarden wor-

den geaccepteerd. Het werk blijkt thans te zijn uitgevoerd zonder dat de aanvrager deze verklaring had overlegd. Ik vraag mij af hoe dit mogelijk is geweest. De voorwaarde punt 9 werd toch niet voor niets in de vergunning opgenomen. Punt 4 van de vergunning verplicht de vergunninghouder zodanige voorzieningen te treffen die naar het oordeel van B & W, zulks na overleg met het Staatstoezicht op de Volksgezondheid en het Rijksinstituut voor de zuivering van afvalwater, noodzakelijk zijn. Mijn standpunt is U bekend. Geen vervuild, agressief en stankverwekkend water door een open sloot. Dit impliceert 2 mogelijkheden:

a) De afvoer mag niet open geschieden

b) Het water dient te worden gezuiverd, alvorens te worden afgevoerd.

Alvorens een beslissing hierover kan worden genomen, dient U advies in te winnen bij het Rijksinstituut voor de zuivering van afvalwater R.i.z.a. (Rijksinstituut voor zuivering van afvalwater)"

Het Riza stelt ook stankhinder vast

Op 5 november 1954 vond een volgende bespreking plaats tussen het college van B & W, een ingenieur van het Riza, enkele functionarissen van Staatsmijnen en een medewerker van de Provinciale Waterstaat.

Op 9 november 1954 werd door het Riza de conclusie uit deze bespreking, die werd vastgelegd, aan B & W gestuurd. Deze brief hield in:

"Ter bevestiging van het onderhoud, deel ik U mede, dat een onderzoek heeft uitgewezen dat de lozing van het afvalwater van de cokesfabriek Emma-2 aanleiding geeft tot stankhinder voor de inwoners van de in de nabijheid waterloop gelegen woningen.

De bezwaren zullen kunnen worden ondervangen door de aanleg van een riool op die plaatsen, waar de waterloop in de nabijheid van woningen is gelegen. Bij bovengenoemde bespreking is gebleken dat, dat de Staatsmijnen genegen bereid zijn deze maatregel te nemen. Verder achtte het Riza het noodzakelijk, dat bij de cokesfabriek Emma-2 maatregelen worden genomen om de kwaliteit van het afvalwater dat naar de Ur wordt afgevoerd te verbeteren. Tevens werd nog eens bevestigd, dat de richtlijnen zoals die door het college waren opgesteld, ongewijzigd te handhaven, terwijl op grond van artikel 4 aan de Staatsmijnen zal worden verzocht de langs de woningen van Stein lopende waterloop te vervangen door een riool."

Op verzoek van B & W van Stein had het Riza een onderzoek ingesteld naar de lozing van het afvalwater van de cokesfabriek Emma-2. Bij dit onderzoek was gebleken, dat er een zwart troebel afvalwater, dat onder andere verontreinigd was met olie en een sterk organische geur had, geloosd werd. Het afvalwater veroorzaakte ernstige stankhinder voor de bewoners. De op het laboratorium van de cokesfabriek verrichte onder-

zoekingen hadden uitgewezen, dat het afvalwater aanzienlijke hoeveelheden fenol, cyanide en zwavelwaterstof bevatte. De afvoer van een dergelijk afvalwater naar de Ur was derhalve geheel in strijd met de destijds door Staatsmijnen gedane toezeggingen, dat geen afvalwater met fenol of andere voor de visstand toxische stoffen naar dit oppervlaktewater zou worden afgevoerd. Verder werd in deze brief Staatsmijnen er nog eens aan herinnerd, dat met het Riza was afgesproken dat alle water dat genoemde stoffen zou bevatten, zou worden afgevoerd naar de Staatsmijn Maurits of de bestaande cokesfabriek. Tevens werd gesteld, dat een deel van de bezwaren wel kon worden ondervangen door de aanleg van een riool bij de huizen die langs deze sloot stonden, het achterliggende probleem was echter nog steeds dat ernstig toxisch verontreinigd water via de Ur in de Maas kwam met fatale gevolgen voor de visstand, en dat dit niet door respectievelijk Gedeputeerde Staten van Limburg en Rijkswaterstaat zou worden getolereerd. Men adviseerde verder in eerste instantie tegemoet te komen aan de klachten van de bewoners en maatregelen te nemen tegen het lozen van afvalwater met een hoog gehalte aan schadelijke stoffen. Door het Riza werd nog opgemerkt dat niet de gehele sloot kan worden gerioleerd, omdat dan de natuurlijke zelfreinigende werking van het water niet kon functioneren.

(Met de zelfreinigende werking wordt bedoeld, dat alle water zichzelf kan reinigen door de opname van zuurstof uit de lucht.)

Het Riza stelde voorts vast dat een volledig reukvrij afvalwater waarschijnlijk niet gehaald kon worden. Verder werd in deze brief gezegd, dat als Staatsmijnen gevolg zouden hebben gegeven aan alle toezeggingen, met inachtneming van de door het Riza gegeven maatregelen, er aan de vele klachten /bezwaren in belangrijke mate was tegemoetgekomen. Daarnaast werd gesteld dat verdergaande maatregelen niet nodig waren.

De eerste calamiteit

Op 18 november werd door de chef Technische dienst Cokesfabrieken op het politiebureau kennis gegeven van een visvergiftiging in een vijver gelegen onder de gemeente Stein. Deze vergiftiging was veroorzaakt door in die vijver gestroomd afvalwater van de Cokesfabrieken.

De chef Bouwkundig Toezicht van Staatsmijnen verklaarde dat bij onderzoek op 16 november was gebleken, dat er 5 betonblokken in de vijver waren gegooid op de plaats waar het water van de Ur in de vijver was overgelopen. Een door het bedrijf opgeworpen dijkje was deels ingetrapt, doch er liep nog geen water over. Hij vermoedde dat deze betonblokken er door jongens waren ingegooid. Ook het plattrappen van het dijkje noemde

hij kwajongenswerk. Door het laboratorium van Staatsmijnen werden monsters genomen van zowel het water in de Ur alsook van het water uit de visvijver. Hieruit bleek dat de vergiftiging was veroorzaakt door een te grote hoeveelheid cyaan.

Inmiddels waren er 19 bezwaarschriften binnengekomen van eigenaren van de oeverpercelen van de Ur.

Brand in het open riool

Op zaterdagavond 7 mei 1955 stond de Ur, waar deze langs de Molendijk liep, in brand. Door de Rijkspolitie was hiervan rapport opgemaakt.

Diezelfde avond werd ter plaatse door Staatsmijnen een watermonster genomen.

Op 11 mei 1955 ging er een brief naar diverse instanties: de directie van de Staatsmijnen, Riza, de Inspecteur van Volksgezondheid te Heerlen en de Hoofdingenieur-directeur van de wederopbouwwet en de Volksgezondheid te Maastricht, met de volgende inhoud:

"Naar aanleiding van de klachtenregen in verband met uw aan Gedeputeerde Staten gericht verzoek om vergunning ingevolge het reglement op de waterlossingen in Limburg vond op 5 november 1954 ten gemeente huize alhier een bespreking plaats met ons college en een afvaardiging van het Riza, waarbij uwerzijds werd toegezegd een gedeelte van de onderhavige afvoer te rioleren vanaf een punt even ten Oosten van de rijksweg Stein - Elsloo en zo in algemeen noordwestelijke richting tot voorbij de paters alhier. Deze toezegging hebt U schriftelijk bevestigd in een brief op 31 januari 1955. Hierin spreekt U tevens de mening uit, dat de afvoer van het afvalwater, mede gelet op de verbetering in de samenstelling daarvan, dan geen aanleiding tot klachten meer zal geven. Ons college is echter steeds sceptisch gebleven tegenover enig -open afvoer van afvalwater van de cokesfabriek Emma en menen, dat ons gevoel volkomen gegrond is gebleken, getuige het op 7 mei jongstleden plaats gehad hebbende voorval."

Uit een memorandum van Staatsmijnen blijkt, dat de vele klachten die hen bereikten, niet veel indruk maakten. Gezegd werd hierin dat bij een door Staatsmijnen verricht bezoek ter plaatse niets verontrustends is waargenomen, en dat er af en toe eens iets gebeurt valt niet te voorkomen.

Het lijkt er op dat de informatieverstrekking van de verantwoordelijke chefs van de cokesfabrieken naar de directie van Staatsmijnen in Heerlen wel eens te mooi was.

Ook nu werd volgehouden dat er alleen regenwater en water van de bad-

lokalen en koelwater en water van de Oxygasfabrieken werden afgevoerd. Tevens werd hier nog eens gesteld dat Staatsmijnen de Ur niet wilde rioleren, want dat verhinderde de natuurlijke zuivering.

Politierapport van de wachtmeester 1/e klas

"Op zaterdag 7 mei 1955 om 22.00uur word ik door een wachtmeester van de rijkspolitie die mij vertelde dat een inwoner van de Molendijk bij hem was, die hem vertelde dat de beek in brand stond. Hierop ben ik onmiddellijk naar de Molendijk in Stein gegaan, waar de beek "de Ur" vlak langs de openbare weg loopt. Onderweg en wel voornamelijk in de Brugstraat rook ik een onverdraaglijke stank, welke ik eveneens, zij het in mindere mate bij aankomst op de Molendijk rook. Boven de loop van de Ur, van de Molendijk tot de duiker waar de Ur onder de oprit van de brug over het Julianakanaal gaat, hing een dichte damp. Van enige brand heb ik niets gezien. Aan de Molendijk trof ik diverse personen, allen bewoners van de huizen aan de Molendijk, Steenwegstraat en Brugstraat. Een andere bewoner van de Molendijk vertelde mij, dat hij omstreeks 22.15 Hr. had gezien, dat de gehele beek, voor zover hij deze kon zien, dus vanaf de plaats waar de Reebeek in de Ur komt, tot de reeds eerder genoemde duiker, als het ware in brand stond. Er sloegen volgens hem vlammen van 5 tot 6 meter hoog uit op en hij dacht zeker, dat de woning van een inwoner van de steenwegstraat in brand stond. Hij heeft hierop een medebewoner van de Molendijk geïnformeerd, doch daar zij bang waren voor eventuele vergiftigde gassen, zijn zij niet dicht bij de beek gegaan. Volgens de bewoner van de Molendijk heeft het vuur zich langzaam verplaatst in de richting van de duiker en is toen verdwenen., behoudens een enkele plaats waar het wat langer heeft gebrand. Het was een walm gelijk aan de walm die ontstaat bij het leegbranden van teervaten. De bewoners van de genoemde straten vertelden nog dat zij eerst een gerommel hadden gehoord en vervolgens iets dat op een ontploffing leek. Hierna zou het zijn gaan branden." (einde rapport)

Uit een notitie van Staatsmijnen blijkt, dat deze brand ook van Staatsmijnen niet de aandacht krijgt die het verdiende, want men wist dat er een hoeveelheid benzol was doorgeslagen naar het open riool en dat deze was gaan branden. De schrijver zegt in dit bericht, dat hem geen enkel rapport had bereikt. Wel is hij op 18 mei met een collega gaan kijken en heeft daar nauwelijks reuk waargenomen. Wel had men vastgesteld dat de populieren tot 8 meter hoog verschroeid waren. Ook werd geconstateerd, dat het water helder was (het werd later iets troebel door kalk).

In dit bericht werd ook gezegd dat voor doorslag van Benzol op grote schaal niet meer gevreesd hoefde te worden.

Mede door deze uitspraken werd door de Hoofddirectie het rioleren van de Ur niet meer nodig geacht. Ook nu werd weer gezegd, dat het water alleen zou bestaan uit de afvoer van toiletten, was- en kleegebouwen, koelwater van Oxygasfabriek en regenwater.

Cokesovenlucht

Op de opmerking, dat de bewoners van Stein riolering wensten omdat een zeer merkwaardige "Cokesfabrieklucht" bij de beek werd waargenomen, werd gezegd dat Staatsmijnen dat ook wenste. Het is niet te voorkomen, dat er van tijd tot tijd iets abnormaals gebeurt. Men besluit daarom de Ur gedeeltelijk te rioleren (daar waar er huizen vlak bij de beek staan en in de tuin van het klooster). De vertegenwoordigers van het Riza en van de Provinciale Waterstaat gaan hiermee akkoord.

De vertegenwoordiger van het Riza wijst er nog eens op, dat er alleen reiniging van water kan plaatsvinden in open waterlopen. Hij zegt dan ook nog eens *"Wij moeten in geen geval doen wat de gemeente voortdurend vraagt, alles rioleren van Elslooërweg tot Julianakanaal"*.

Aanvullende eisen van B & W

Het is echter zeker niet uitgesloten, dat dit voorval zich nog meermalen zal herhalen. B & W heeft de stellige indruk, dat de onderhavige open afvoer een groot gevaar voor de volksgezondheid is gaan vormen. Alleen reeds hierom overweegt het college om de bedoelde vergunning zodanig te wijzigen c.q. aan te vullen, dat de afvoer voor zover lopende over het grondgebied van Stein ten oosten van het Julianakanaal, binnen een nader te stellen tijdsbestek geheel gerioleerd dient te zijn. De "natuurlijke zelfreiniging" zal dan verplaatst moeten worden naar het gebied tussen de cokesfabriek en de Steinderweg of naar het gebied tussen Julianakanaal en de Maas. Het college kan het bestendigen van de situatie niet verantwoorden, en zal spoedig op deze zaak terugkomen.

Intern maakte Staatsmijnen zich wel degelijk zorgen over de niet aflatende klachtenstroom van de gemeente Stein, vooral over het hoge HCN-gehalte in het afgevoerde water. Ook was intern te beluisteren, dat het overkluizen van dit riool wel degelijk soelaas bood. Zelfs, zo kon men beluisteren, als we er in slagen het water binnen de gestelde eisen van de Riza te krijgen, dan nog zal het water een onaangename geur verspreiden, die hinderlijk is voor de mensen, zeker in de zomer. Zo wordt dan ook besloten om toestemming te vragen aan P.W.. (Provinciale waterstaat)

Voor het bedrijf, zo stelde Staatsmijnen, bleef echter de zware plicht

bestaan, elke lozing van benzolhoudende en / of vergiftigd water onmogelijk te maken, omdat nog steeds geen vergunning was verleend.

Staatsmijnen neemt maatregelen tegen vervuiling van de Ur

In de jaren 1955 tot 1961 deed Staatsmijnen veel moeite om alle verontreinigingen niet alleen te detecteren, maar vooral te verwijderen en te bestrijden.

Het Riza schreef op 23 mei 1955:

"n.a.v. een bespreking gehouden op 18 mei 1955 met een ingenieur van Provinciale waterstaat in Limburg en drie hoofdingenieurs van de Staatsmijnen bericht ik U het volgende:

Conform het op 5 november 1954 gehouden overleg zal Staatsmijnen op korte termijn De Ur rioleren op die plaatsen in uw gemeente, waar de waterloop in de nabijheid van de woningen is gelegen. Over de diameter van het riool zal door Staatsmijnen overleg worden gepleegd met de Provinciale Waterstaat. Het komt mij niet noodzakelijk voor het binnen uw gemeente gelegen gedeelte van de Ur geheel te rioleren. Ik merk hierbij op, dat een bezink- en bufferbassin, ter terughouding van de in het afvalwater van de cokesfabriek Emma-2 aanwezige bezinkbare en opdrijvende bestanddelen, in aanbouw is en in de herfst van dit jaar in bedrijf zal worden gesteld. Verder worden er door Staatsmijnen nog andere maatregelen genomen om de graad van verontreiniging van het afvalwater van de cokesfabriek te verminderen. Zodra het effect van de door Staatsmijnen te nemen maatregelen kan worden beoordeeld en voldoende analyses van het afvalwater ter beschikking staan, zal door Provinciale waterstaat in overleg met dit Instituut worden beslist of de kwaliteit van het afvalwater aan redelijke eisen voldoet, of dat alsnog bij Staatsmijnen op een verdergaande zuivering van het afvalwater moet worden aangedrongen. Eisen t.a.v. de kwaliteit van het te lozen water zullen te zijner tijd kunnen worden opgenomen in een door Gedeputeerde Staten van Limburg aan Staatsmijnen te verlenen vergunning tot lozing van het afvalwater van de cokesfabriek Emma 2 in de Ur."

Op 17 juni 1955 blijkt uit een brief van de Inspecteur van de Volksgezondheid, dat hij zich kon verenigen met de brief van de directeur-generaal van het Instituut voor zuivering van afvalwater, zoals hierboven omschreven. Hij zegt dan verder dat door genoemd schrijven de ogenblikkelijke problemen in de gemeente wel niet zijn opgelost, maar dat de in de brief geschetste wijze van oplossing wel met enig vertrouwen tegemoet kan worden gezien. Hij verwachtte veel van de in bedrijf te stellen bezinken en bufferbassins. Hij beloofde veel aandrang uit te oefenen op de afbouw van genoemde bassins. Ook zegde hij toe samen met Provinciale water-

staat de eisen te bespreken, die met Gedeputeerde Staten van Limburg zouden worden vastgelegd in de vergunning voor het lozen van afvalwater in de Ur.

Vergunning overkluizen gedeelte Ur

Op 26 juli 1955 verzocht Staatsmijnen aan het college van B & W om vergunning voor het overkluizen van een gedeelte van de Ur. Op 26 augustus werd hierop door de gemeente toestemming verleend met de volgende opmerking: *"Wellicht ten overvloede merken wij op, dat deze toestemming u niet ontheft van de eis van vergunning tot het gedeeltelijk rioleren der genoemde waterlossing ingevolge het reglement op de waterlossingen in Limburg. Tenslotte willen wij U in overweging geven de mogelijkheid te onderzoeken om de "Ur" eveneens te rioleren vanaf de overstort aan de rijksweg Stein - Elsloo over een lengte van ± 50 meter in Noordwestelijke richting, ten einde de stankhinder, welke de bewoners van de Reekstraat - Keerend vooralsnog ondervinden, zoveel mogelijk te beperken. Hieromtrent zullen wij gaarne nog nader van U vernemen."*

Op 17 augustus 1955 vond er een bespreking plaats tussen de burgemeester en zijn secretaris, de hoofdingenieur van Staatsmijnen, twee ingenieurs van de Provinciale Waterstaat en twee personen van de Mabeg. Hier werd door Staatsmijnen medegedeeld, dat de aanbesteding van de zuiveringinstallatie had plaats gehad. Met deze besluiten komt een afdoende oplossing voor het stankprobleem in zicht, vooral ook omdat de overkluizing een lengte van 650 meter zou hebben. Dat dit alles te optimistisch is gedacht, zal blijken.

Oud nieuws deel V

verzameld door Joop Kloth.

Het alcoholprobleem maakte ook in 1922 een drankwet noodzakelijk: STEIN. *"Naar we vernemen werd door de Inspectie der Drankwet, in verband met het door deze ter plaatse gehouden onderzoek, aan de Koningin ter vernietiging voorgedragen een besluit waarbij aan een ingezetene dezer gemeente eene vergunning werd verleend voor den verkoop van sterken drank als bedoeld bij art. 1, letter b. der Drankwet."*

Ook het fietsenprobleem is niet nieuw:

ELSLOO. In café P. zaten een aantal gasten gezellig bij elkaar en genoten van een heerlijk glas bier. De pret werd echter verstoord toen een der aanwezigen bemerkte dat hun onafgesloten rijwielen verdwenen waren. Tegen betaling van boete konden de stalen rossen bij de politie worden afgehaald.

Een voorloper van "Het toernooi der Lage Landen"?

STEIN. 1908. *"De Toneelclub "de Goede Hoop" zal morgen in het school-lokaal eene uitvoering geven, Wanneer wij ons herinneren, hoe vroeger reeds deze vereeniging eer aan de zaak gedaan heeft en de ingezetenen aangename uren verschaft heeft, zoo twijfelen wij niet of een genoegelijke avond staat ons te wachten."*

Ook in 1908 al teruggang van de middenstand?

STEIN. *"Door omstandigheden te huur voor terstond een van oudsher goed geklandeerd groot en gunstig aan de kerk gelegen WINKELHUIS met VERGUNNING, zeer geschikt voor bakkerij of slagerij in een welvarend dorp."*

Zo ging men vroeger om met M.K.Z.:

STEIN, 1911. *"Bij een tiental veehouders alhier is het mond- en klauwzeer uitgebroken. De ziekte is tot nu toe niet kwaadaardig."*

Huizen werden vroeger verkocht met reservestenen:

"Notaris Hofer te Beek

Zal in het openbaar verkopen:

Op Woensdag 3 Januari 1921, nam. 2uur, bij G. Driessen Gardeniers te Stein, ten verzoeken van den heer J. Houben Driessen aldaar:

Het huis met schuur; stal, tuin en bouwterrein aan de Teskesstraat, thans bewoond H. Jutten, Groot 4.80 a, benevens 50.000 hard gebakken brikken op de Leend, vooraf te bezichtigen".

Klaprozen

Antoinette Duijsters, sectie geologie

Het meestal massaal aanwezig zijn en hun fel rode kleur, maakt van Klaprozen opvallende bloemen. Met de "Klaproos" bedoelt men de Grote klaproos, maar er zijn meer Klaprozen in Nederland. Gewoon wild drie soorten en verwilderd zeker ook drie en dat kunnen er nog meer worden.

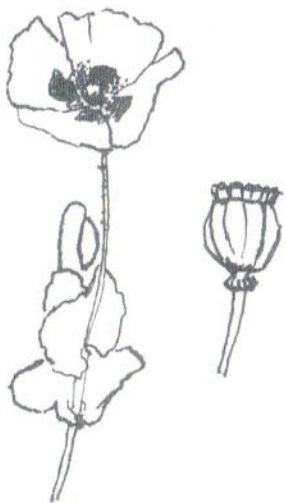
Rond de afgraving in Meers kunnen ze bewonderd worden, de verwilderde soorten niet elk jaar, maar de drie gewone soorten zijn tot nu toe elk jaar gevonden. Vandaar dat ik er uitgebreid aandacht aan wil geven; over de Grote klaproos heb ik in Snippers nr. 21 al een stukje geschreven.

Ik wil beginnen met de hele familie onder de loop te nemen en daarna de hier inheemse soorten.

De Klaprozen behoren tot de Papaverfamilie. Deze kenmerkt zich door regelmatige en vrij grote bloemen. De gaafrandige kelkbladeren omsluiten de bloem vóór de bloei en vallen af als de bloem zich opent. De kroonbladeren zijn meestal even groot en fel gekleurd; deze kleur krijgen ze vlak voor het open gaan, hiervoor zijn ze wit. De bloemen hebben veel meeldraden, maar geen honingklieën en opvallend is het voorkomen van melksap in de planten. In de stamper zijn de stempels vergroeid, het vruchtbeginsel is flesvormig tot rond en onvolledig in vier of meer hokjes verdeeld. De bloemen bevatten geen nectar, maar wel veel stuifmeel, waar de insecten op afkomen. Na de bevruchting groeit de stempel uit tot een

doosvrucht waarin bij rijpheid gaten ontstaan. Als b.v. door de wind de doosvrucht wordt bewogen, worden de zaden uit het "strooivaatje" geschud. Deze zaden zijn het bekende maanzaad, dat geen werking heeft, alleen een lekkere smaak. De gewoonte om er brood mee te bestrooien is waarschijnlijk even oud als het brood zelf. Uit onderzoek van gevonden zaden is bekend dat in de Bandkeramiektijd al maanzaad gebruikt werd. De beruchte alkaloiden zitten in het witte melksap van de onrijpe vrucht.

De naam Papaver komen we al bij de Romeinen tegen, over de oorsprong zijn de meningen verdeeld, maar in de meest gevolgde versie is Papaver afgeleid van papapap dat kindervoedsel of brij betekent:

Slaapbol

men deed wat sap in de pap zodat de kinderen goed zouden slapen; dit is niet zonder risico en veel kinderen zullen niet meer wakker zijn geworden. De naam Klaproos vindt zijn oorsprong in een kinderspelletje; de bloembladen tussen de handen leggen en dan hard klappen; roos vanwege de kleur.

Geen andere plant is zoveel gebruikt als de Papaver, vooral om de opium die wordt gewonnen uit de onrijpe vrucht van de Slaapbol: Papaver somniferum (somniferum komt van somnus wat slaap betekent en ferre wat dragen of brengen betekent). Aan het eind van de zomer, wanneer de bloemen bevrucht zijn en hebben plaats gemaakt voor de grote ronde vruchtdozen, worden deze op meerdere plaatsen opengesneden, er komt dan een taai en dik sap uit dat snel droogt en makkelijk te oogsten is. Dit sap (opium) is rijk aan alkaloiden, zoals morfine, codeïne, laudeïne, nicotine en papaverine. Tot voor kort werd de opium puur gebruikt. Opium kan worden gegeten, gedronken, gerookt of verbrand waarbij de rook wordt opgesnoven. Sinds de Romeinse tijd is opium bij ons bekend en op grote schaal gebruikt. Eenmaal aan de opium verslaafd is het moeilijk ermee te stoppen en veel mensen zijn aan deze verslaving voortijdig overleden. Het gebruik van opium leidt tot verzwakking van lichaam en geest. In het begin zijn het vooral de hallucinaties, maar later het verdovend effect (dat de mensen onverschillig ten opzichte van hun leven en hun omgeving maakt) dat tot hun ondergang leidt. Zelfs de goden gebruikten het, zoals uit volgend verhaal blijkt: Demeter, de aardmoeder, was op zoek naar haar ontvoerde dochter Persephone en kwam langs een veld Slaapbollen, ze at wat van het sap en meteen was al haar verdriet vergeten.

In de 19e eeuw werden heroïne, codeïne en morfine geïsoleerd; tegenwoordig kunnen ze kunstmatig gemaakt worden, hierdoor zijn ze zuiver en kan de dosering beter bepaald worden. Ze worden gebruikt in geneesmiddelen o.a. als pijnbestrijders.

Maanzaad bevat geen van deze stoffen; er kan een olie uit geperst worden. Deze olie wordt gebruikt in olieverf. Maanzaad kan uit meerdere papaver-soorten gewonnen worden.

De Slaapbol wordt in tuinen geplant en daar verwildert hij regelmatig; het is een grove, blauwgroene plant met licht roze tot rode kroonbladeren, die aan de voet een paarse tot zwarte vlek hebben. Bij Meers komt hij regelmatig voor.

Ook verwilderd uit tuinen kunnen voorkomen: het Slaapmutsje (Papaver californica) een klein geel, oranje of rood papavertje, afkomstig uit westelijk Noord-Amerika en de Oosterse papaver (Papaver orientale) een grote rode of oranje papaver met een duidelijke zwarte vlek aan de basis van de kroonbladeren, zowel de gewone vorm, als die met gevulde bloemen. Gezien de vele papavers die in de tuinen staan, kunnen er veel verwilderd voorkomen.

De klaproossoorten die in ons land voorkomen, lijken veel op elkaar. Ze zijn niet of alleen aan de voet vertakt, ruig behaard, en hoofdzakelijk in de onderste helft van de plant bebladerd met een rozet en stengelbladeren. Oorspronkelijk komen ze uit het Middellands-Zeegebied; samen met de granen hebben ze zich over bijna heel Europa verspreid. Ze hebben de slanke bouw die graanakkerplanten kenmerkt. Het opschonen van zaad, het gebruik van herbiciden en de zware bemesting hebben de klaprozen uit de graanakkers verdreven. Ze kunnen ook op andere plaatsen groeien, mits de grond regelmatig omgewerkt wordt.

Grote klaproos met zaaddoos

Grote klaproos, *Papaver rhoeas*

Rhoeas is afgeleid van rhyas wat afvallend betekent, omdat de bloemblaadjes snel afvallen. De grote klaproos is de grootste en tevens de algemeenste soort en voor de meeste mensen is ze "de" klaproos. De bloemstelen zijn borstelig behaard, de bladeren hebben brede, grof ingesneden slippen. De kroonbladeren zijn vuurrood met een zwarte vlek aan de voet. Hierover een leuk verhaaltje; de klaproos was zo trots op haar schoonheid dat dit de Schepper verdroet en Hij de duivel toeliet haar aan te raken, daar waar deze de bloem betastte ontstonden zwarte vlekken.

Het brede vruchtbeginsel dient als landingsplek voor insecten die de bloemen bezoeken vanwege het vele stuifmeel. Het liefst groeit ze op lichte kleigronden, zoals löss of leemhoudend zand.

Bleke klaproos, *Papaver dubium*

Dubium betekent twijfelachtig, onzeker. De Bleke of Slanke klaproos lijkt veel op de Grote klaproos, maar de kroonbladeren zijn kleiner en licht oranje-rood van kleur. Ze komt op dezelfde plaatsen voor als de Grote klaproos en bij Meers groeien ze door elkaar.

Bleke klaproos

Ruige klaproos

Ruige klaproos, *Papaver argemone*

Argemone komt van argemon, wat een witte vlek op het hoornvlies betekent; vroeger gebruikte men het sap van deze plant bij oogziekten.

De Ruige klaproos is een vrij kleine plant en de minst opvallende van de klaprozen. Dit ondanks haar vuurrode kroonbladeren met aan de voet een zwarte vlek. Zij groeit op wat zandiger plaatsen dan de andere twee, maar de bodem mag niet te snel opdrogen. Bij Meers moet je iets langer zoeken, omdat ze er minder voorkomt en niet zo opvalt. Een andere standplaats waar ze veel en mooi voorkomt is langs de rails bij station Beek-Elsloo.

Tekeningen; Antoinette Duijsters.

Literatuur:

Nederlandse oecologische flora, deel 1

C.A. Backer: Verklarend woordenboek van de wetenschappelijke plantennamen.

H. Klein: Planten en hun namen

B. Lehane: De macht van de planten

Een Steins edict tegen vandalisme (1734)

Ton Macco, sectie geschiedenis

Stein heeft vele moeilijke tijden gekend. Zo heeft een proces over de erfopvolging van de Heren geduurd van 1689 tot 1735. De laatste graaf uit het geslacht De Merode als Heer van Stein, Johan Philips Eugenius van Merode-Westerlo, was al overleden in 1732 en liet alleen minderjarige kinderen na. Voogd van de kinderen werd prins De Rubempré uit Brussel. De feitelijke uitvoering van de uitspraak van het Rijkskamergerecht te Wetzlar (23 maart 1735) vond pas plaats in januari 1740. De familie Merode-Westerloo en hun ambtenaren moesten Stein ontruimen en de Steindenaren kwamen onder het bewind van het door hen niet geliefde geslacht De Kinsky.

De vele oorlogen met rondtrekkende soldaten en epidemieën zijn mede van invloed geweest op het dagelijks leven in Stein. Mogelijk hebben die ook een bijdrage geleverd aan allerlei gebeurtenissen, die het daglicht niet konden verdragen. Blijkbaar vonden nogal vaak vernielingen aan goederen en eigendommen en agressie tegen personen plaats, zonder dat daders opgepakt en veroordeeld konden worden.

Het noodzaakte om paal en perk te stellen aan de 'gewelddadige onbeschoftheden'. Daartoe werd in 1734 een besluit bekendgemaakt door bovengenoemde voogd De Rubempré. Dat er hard werd opgetreden, blijkt uit de inhoud van de navolgende wet waarin de bewoners zelfs, ondanks een verbod op het dragen van wapens, grote vrijheid werd gegeven hardhandig op te treden tegen vandalen.

Genachten 5 februari 1734

Publikatie van Edikt van 12 januari 1734

Dross[ard] en schepenen der Vrij Rijksheerlijkheid Stein uit menigvuldige klachten en inlichtingen omtrent strafbare feiten en insolenties (onbeschoftheden) in [de] heerlijkheid [Stein] bedreven, vinden dat de boosheid zover gekomen is dat velerhande violente (gewelddadige) insolentiën aan huizen, moeshoven, boomgaarden, boomen, vee en goederen, zelfs aan personen bij nacht en ontij in het geheim worden bedreven, zodat het onmogelijk is de daders te ontdekken.

Om daarin te voorzien en publieke rust te verzekeren, decreet (besluit)

-dat ieder die iets dergelijks bevindt en dader herkend heeft verplicht is op arbitraire (scheidsrechterlijke) straf tot aanklagen bij Officier. Onder eede verklaren en dan in rechten geloof daaraan te hechten

-dat indien dader niet wordt herkend of gevangen genomen enz., dan is ieder gerechtigd tot tegenweer en zelfs tot neerslaan en neerschieten, zonder daarvoor enige actie behoeven te vrezen, indien hij tenminste aanstonds daarvan kennis geeft aan Officier tot diens informatie en visitatie (onderzoek), opdat niemand misbruik zou maken van dit recht

-verbod om bij zich te dragen:

messen met scherpe punt, zakpistolen, bajonetten, geweren etc. op straffe van:

10 goudgulden eerste maal

3 dubbel tweede maal

eeuwige verbanning derde maal

en indien met zulk wapen eenig doodslag of kwetsuur (verwonding) wordt toegebracht, dan aldegene die zulk wapen bij zich hebben daardoor alléén reeds verdacht van die doodslag en gerechtelijk apprehensibel (in hechtenis te nemen) te zijn ter scherper vraage (verhoor op de pijnbank).

Bij geval van kwetsuur zonder dood dan amendabel (strafbaar) op de straf van dit statuut, behalve nog de veroordeling voor de kwetsuur.

-wjl militairen of vreemdelingen zulks kunnen doen, wordt bepaald dat ouders, vrienden of andere waarbij die verblijven, deze daarvoor moeten instaan en boete betalen alsof zij het zelf gedaan hadden.

Kracht van statuair wet zonder exceptie (uitzondering).

Goedgekeurd en geratificeerd (bekrachtigd) door prins van Rubempré, voogd van minderjarige markies.

28 Januari 1734.

Bron:

Rijksarchief Maastricht, Stein Gerichtssrollen deel 21 (1728-1737), pag. 497.

Beelden uit vervlogen tijden, deel IV

Woonhuis van de dominees van de protestantse kerk.

Het monumentale terpkerkje aan de Grote Straat te Oud Urmond, wordt nu alleen nog gebruikt voor tentoonstellingen georganiseerd door de Culturele Werkgroep Stein

Kasteel van Elsloo voor de kanaalaanleg

Kapel Catsop met auto van dokter Beckers

*Het verdwijnend gedeelte van Elsloo (L.)
voor den aanleg v. h. Julianakanaal*

Het woonhuis van de familie Joep van Es-Smeets, is als laatste onteigend voor de aanleg van het Julianakanaal. Joep van Es is de laatste Nederlandse veerman geweest

De rivier de Maas met zijn bekende bocht. Linksonder ziet men nog een gedeelte van het veer

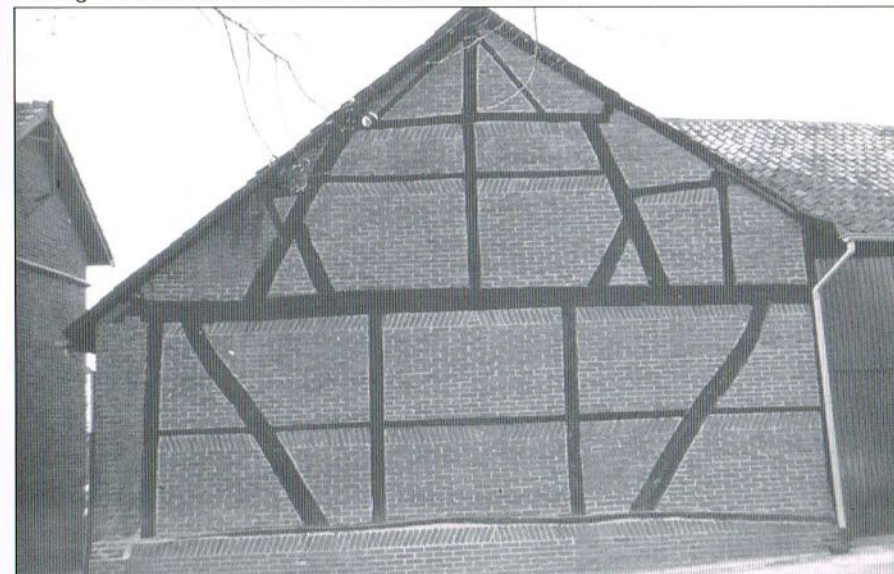

*Mooi - Elsloo (L.)
Waar de breede stroom der Maas
"Stadig Zeewaarts vloeit"*

Vlnr: Maria Smeets, Martien Driessen, Mattijs Janssen, Willem Driessen, Jan Vaessen en Maria Driessen

Gevel in vakwerk, Op den Dries 31. Metselwerk in halfsteens verband. Het metselwerk onder de horizontale balken is een zgn. stroomlaag, een schuin gemetselde rollaag. Steensoort: handvormsteen in waalformaat

De Voorburcht van het Kasteel Stein

Tycho Wijnans, sectie archeologie

Inleiding

Grote bouwprojecten bij monumentale panden kunnen doorgaans voor archeologische verrassingen zorgen. Dit werd wederom bewezen bij de bouwwerkzaamheden aan het Kasteel Stein in de omgeving van de huidige 'witte villa' het 'koetshuis en de 'witte poort'. Er doken onder andere een overvloed aan potscherven, bouwfragmenten en slachtafval op, die bij dit soort monumentale panden -gezien de lange periode van (constante) bewoning- te verwachten is. Het zijn de onverwachte vondsten zoals in dit verband de resten van een 16^e- of 17^e-eeuwse fundering die de moeite waard zijn voor nauwkeurig onderzoek.

De funderingen

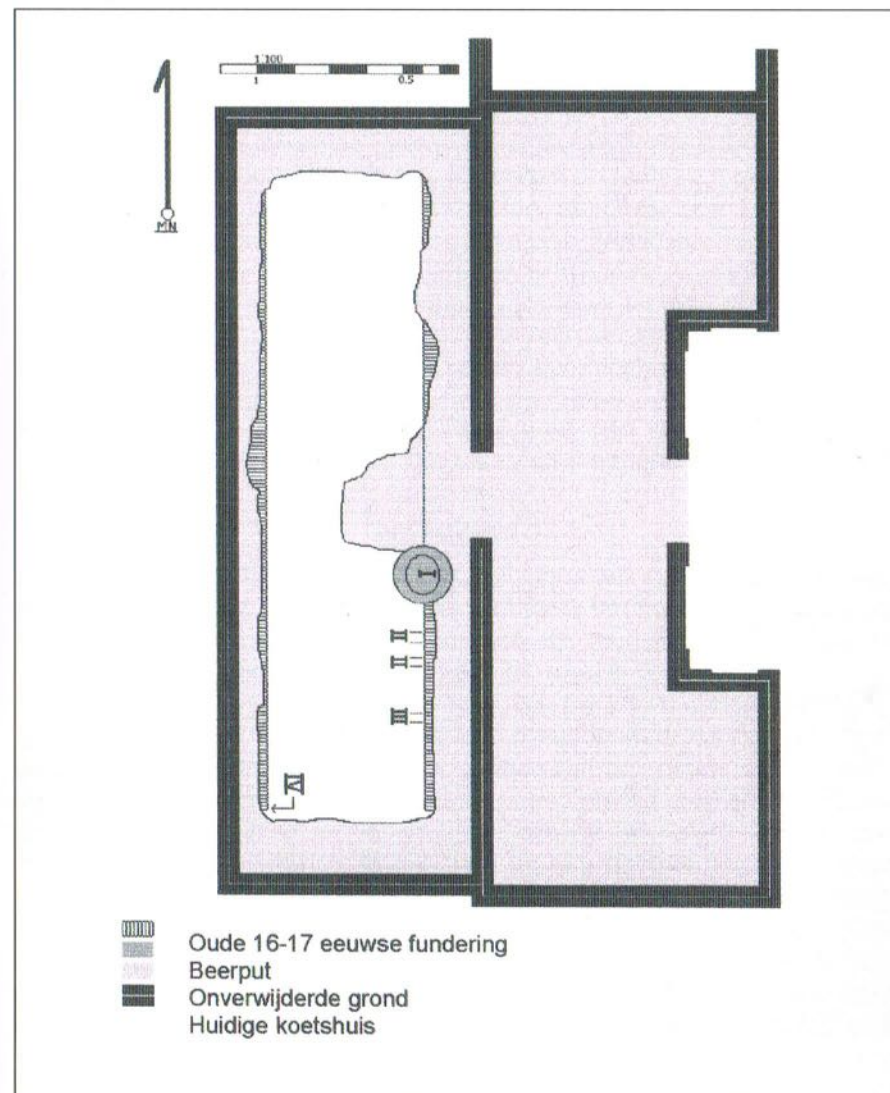
In het 'Koetshuis' zijn zes appartementen gepland; de twee appartementen op de begane grond worden onderkelderd. Tijdens het uitgraven van deze kelders stuitte de werklieden op een grote laag bakstenen met een oppervlak van ca. 100m². Men besloot een soort greppel te graven om zo met een graafmachine deze funderingen laag voor laag af te laten brokkelen. Bij het graven van deze greppel ontdekte men dat deze fundering bestond uit twee lagen. De eerste laag waren de bakstenen die de werklieden als eerste hadden aangetroffen. Deze laag bleek ongeveer 1m diep te zijn en bleek vervolgens over te gaan op een tweede laag, bestaande uit mergelblokken. De totale diepte van deze mergelfundering kon niet worden

Zicht op de blootgelegde fundering, januari 2001

bepaald vanwege het grondwaterpijl.

Bij het ontdekken van de eerste tekenen van een fundering werd de archeologiestichting "Dokter Beckers Pater Munsters" gealarmeerd. De stichting stuurde de vrijwilligers Jean Wishaupt en Tycho Wijnans erop uit om waarnemingen te doen en foto's te maken van de vindplaats. Helaas konden hun werkzaamheden alleen bestaan uit het meten, tekenen en fotograferen van de site.

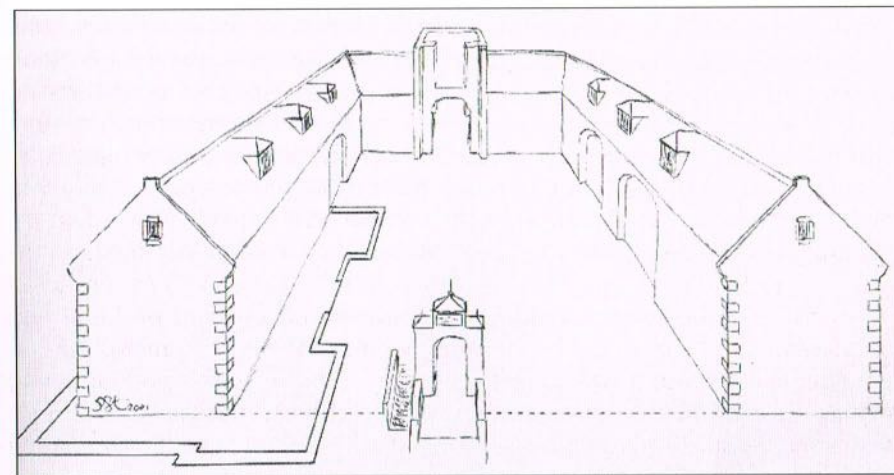
De opbouw van de fundering

Tijdens de graafwerkzaamheden ontdekte men dat de fundering diverse holtes bevatte. Het waren twee evenwijdig lopende tunnels (II) en een beerput (I) met schacht. De twee tunnels met een hoogte van 80 centimeter werden het eerst ontdekt. Tijdens het blootleggen ervan ontsnapte een koele lucht uit de tunnels een koele lucht die eerst voor gas werd aangezien, maar later bleek het lucht te zijn geweest die na ongeveer 400 jaar eindelijk kon ontsnappen. Beide tunnels liepen waarschijnlijk over de hele breedte van de fundering door; aan de westzijde stopten de tunnels tot op ongeveer één meter van de oude buitenmuur, en aan de oostzijde liepen de tunnels verder door en kwamen vroeger waarschijnlijk uit op de binnenplaats van de oude voorburch. Deze oostelijke uitgangen bleken echter later dichtgemetseld te zijn. De beerput bestaat uit een ronde put met een koepelgewelf waarvan een kwart uit een vierkante schacht bestaat. De schacht heeft aan de bovenzijde een uitsparing voor een deksel; dit markeert het oude vloerniveau van de voorburch. De schacht heeft een lengte van 60 cm en zijden van 40 cm, de beerput loopt tot op onbepaalde diepte door en heeft een doorsnede van 1,10 meter. De put was bedekt met ingestort materiaal van z'n koepel waardoor de inhoud van de put niet te zien was. In de fundering waren ook sporen te vinden van gewelven (III) die ingemetseld waren en dus voor versterking van de fundering dienden. De vindplaats had een totale lengte van 20 meter en een breedte van 5.5 meter.

Conclusies

De fundamenteën van het koetshuis zijn om de oude funderingen van de voorburch heen gebouwd waardoor die gespaard zijn gebleven. Alleen de muren van het Koetshuis zijn gefundeerd. De naam Koetshuis geeft de functie ervan aan; loods voor de koets en paardenstal. Er was dus geen harde vloer nodig, alleen wat leem uit de directe omgeving. Hierdoor is de versterking van het archeologisch archief (fundering en vondsten) minimaal gebleven. De muren van het koetshuis en de voorburch lopen evenwijdig aan elkaar, hierdoor kan de oude voorburch verbonden worden aan de nog overgebleven resten van de voorburch, de "Witte Poort". Daardoor kan een beeld verkregen worden van de westvleugel van de voorburch. Uit historische bronnen blijkt dat de voorburch 1) een u-vorm had waardoor de positie van de oostvleugel ook te bepalen valt. De zuidelijke zijde van de voorburch bestond vroeger uit een kadewand met op ongeveer de helft het begin van de brug die naar het kasteel leidde en aansloot op z'n ophaalbrug. Het Archeologisch Diensten Centrum (A.D.C.) heeft in 1999 opgravingen verricht aan dit deel van de voorburch. Tijdens deze opgraving werd een deel van de kadewand gevonden. In de funderingen van de west-

vleugel werden aan het uiteinde van de westelijke buitenmuur nog ingemetselde natuurstenen hoekstenen (IV) gevonden. Deze hoekstenen markeren een van de hoeken van de voorburch en haar kadewand. Nadat beide vondsten (A.D.C. en Archeologiestichting Stein) op een plattegrond waren samengevoegd, bleken beide kadewanden op elkaar aan te sluiten waardoor de gehele voorburch gereconstrueerd kan worden.

De functie

De gevonden artefacten en bouwsporen geven ons een beeld van de functie en indeling van de voorburch. Uit historische bronnen is bekend dat de voorburch een opslagschuur was en woonplaats voor het krijgsvolk. De indeling van beide kan nu gereconstrueerd worden. In de westvleugel werden tijdens de graafwerkzaamheden veel zogenaamde 'Vlaamse tegeltjes' gevonden en een veelvoud aan potfragmenten. De tegeltjes en de potfragmenten duiden op bewoning van dit deel. Een ander bewijs van bewoning van dit deel werd gevonden in de witte poort. Tijdens het verwijderen van de stuurklaag in de poortdoorgang trof men aan beide zijden dichtgemetselde doorgangen aan. Aan de oostzijde bevond zich een gewelf met een doorsnede van 3,60 meter en aan de westzijde bevonden zich twee doorgangen, beide met een doorsnede van 90 centimeter. De grote doorgang werd ongetwijfeld gebruikt voor het goederenverkeer, de twee kleinere doorgangen voor toegang tot de woonvertrekken.

Illustraties en foto's: Tycho Wijnans

1) Le Château de Steyn 1728

Deze publicatie kwam mede tot stand door de steun van:

J. L'Ortye, Transportbedrijf, Hoensbroek
Haan optiek, Brillen oogmeting en contactlenzen, Stein
Martin Mols, Juwelier, Stein
Jack Reijnders, Assurantiekantoor, Beek
Van Lankeren, Tuinarchitectuur, Stein
Poeth & Voncken, Notariskantoor, Stein
Jack Waayen, EP, Stein
Budé, Bouwmaterialen, Beek
Daemen, Uitvaartcentrum, Elsloo
de Koning, Bloemenmagazijn, Stein
Decker-Jacobs, Kwekerijen, Elsloo
J.A.G. Pijpers, Tuinarchitectuur, Elsloo
Hans van Gurp, Bloemsierkunst, Stein
H.M.J. Peerbooms, Schoonheidssalon, Elsloo
Verhaeg & Zn, Schilderwerken, Urmond
Restaurant François, Stein
GTI Mechanical, Geleen
P.B. Bors, Assurantiën, Berg aan de Maas
Fa. Meijers, Slagerij, Elsloo
Jules Dierick, Fotografie, Stein
W. op de Camp, Stijlkeukens, Stein
De Babbelaer, Snoepwinkel, Stein
Wim Sonneveld, Slijterij, Stein
Videoregistratie Göbbels, Geleen

Druk: DrukVorm Geulle